

СЕКРЕТАРИЈАТУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА
БЕОГРАД

Предмет: Извештај комисије за преглед и оцену докторске дисертације
мр Јелене Лепојевић

Научно-наставно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду на седници одржаној 16. јануара 2015. године изабрало је Комисију за преглед и оцену докторске дисертације коју је, под насловом *Супстантивизација као творбени процес и именице неименичких деклинација у руском и српском језику*, предала мр ЈЕЛЕНА ЛЕПОЈЕВИЋ, асистент на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, у саставу: 1. др Радмило Маројевић, редовни професор (изабран 16. децембра 1988), научна област: руски језик, Филолошки факултет Универзитета у Београду; 2. др Ана Пејановић, ванредни професор (изабрана 13. јуна 2013), научна област: руски језик, Филозофски факултет у Никшићу Универзитета Црне Горе; 2. др Божо Ћорић, редовни професор (изабран 18. октобра 1995), научна област: историја српског језика, Филолошки факултет Универзитета у Београду.

Пошто је проучила поднети рукопис, Комисија упућује Већу следећи

РЕФЕРАТ

1. Разматрани рукопис [Јелена Б. Лепојевић. *Супстантивизација као творбени процес и именице неименичких деклинација у руском и српском језику*. Докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 2014, с. 1–365] састоји се од Увода, два централна поглавља, Закључка, Библиографије, Индекса руских супстантивата (с. 335–350) и Индекса српских супстантивата (с. 351–361). На почетку рукописа су резимеи, на српском, енглеском и руском језику, и садржај (с. 9–12), а на крају биографија аутора и изјаве (с. 362–365).

0. *Увод* (с. 13–32). — Уводно поглавље обухвата следеће одељке: Предмет и задаци рада (0.1), Грађа и начини њене интерпретације (0.2), Методологија рада (0.3), Теоријска и термилошка питања (0.4), Из историје питања (0.5). На крају уводног дела је представљена: Структура рада (0.6). Рад је према садржини подељен у два доле наведена централна поглавља.

1. *Супстантивизација као творбени процес* (с. 33–67). — Поглавље садржи следеће одељке: 1. Супстантивизација са историјског и теоријског становишта (с. 33–39); 2. Лексичка и контекстуална супстантивизација (с. 39–52); 3. Однос супстантивата именичке промене према супстантиватима неименичких деклинација (с. 53–56); 4. Супстантивизација називних речи према супстантивизацији заменичких речи (с. 56–58); 5. Супстантивизација у оквиру властитих имена према супстантивизацији у оквиру апелатива (с. 58–64). Поглавље се завршава одељком: 6. Синонимија супстантивата са дериватима и придевско-именичким синтагмама (с. 64–67).

2. *Именице неименичких деклинација* (с. 68–307). — Поглавље садржи следеће одељке: 1. Творбена база супстантивата (с. 68–104); 2. Парадигматске особености лексичко-семантичких група супстантивата (с. 105–167); 3. Синтагматске особености лексичко-семантичких група супстантивата (с. 168–227), 4. Стилске карактеристике супстантивата (с. 228–262), 5. Поредбена анализа руских и српских супстантивата (с. 263–288). Поглавље се завршава одељком: 6. Супстантивати као преводилачки и ортографски проблем (с. 289–306).

3. *Закључак* (с. 307–320). — Завршно поглавље рада има тринаест тачака, по једну за сваки од засебних сегмената из чије перспективе су проучавана два узајамно повезана и испреплетана предмета самог рада — супстантивизација као творбени процес и именице које припадају неименичким деклинацијама.

4. *Библиографија* (с. 321–479). — Библиографски део рада подељен је на изворе (72 јединице), речнике (28 јединица) и литературу (104 јединице), на српском и руском језику. — За обрађивану тему литература је исцрпна и потпуна; она би се могла проширити само ако би се процес супстантивизације и његови резултати разматрали, на пример, у поређењу са другим словенским језицима, али то није улазило у ужи предмет и задатке рада.

2. Полазиште истраживања изложено је највећим делом у уводном делу рада (с. 13–32). Кандидаткиња се најпре позива на дефиниције супстантивизације као творбеног процеса које су до сада прихватане у српској и руској лингвистичкој литератури, затим одређује предмет и задатке рада, описује језичку грађу на којој је истраживање обављено, одређује основни метод истраживања, посвећује пажњу историји питања и прецизира структуру рада. При том се она у потпуности придржавала оквира истраживања који су прецизирани у реферату за одобрење теме докторске дисертације, који је прихваћен на предлог комисије у истом овом саставу. »Именице и придеви се налазе у тесној узајамној вези, па је и појава синтаксичке употребе придева у улози „замене“ за именицу одувек била распрострањена: временом се за неке придеве са двојаком, именичком и придевском функцијом, све више почиње везивати именичка функција, док њихова примарна функција знатно слаби или се, у неким случајевима, сасвим губи« — тако Јелена Лепојевић отпочиње свој рад (с. 13). Као што је кандидаткиња у Уводу истакла, *предмет рада* „представља лексичко-граматичка група речи настала супстантивизацијом придева и придева партиципског порекла, затим оне речи које се користе у функцији именице, као и речи придевске промене настале морфолошким путем. Рад представља анализу деривационих, морфолошких, парадигматских, семантичких и функционално-стилских карактеристика супстантивата“ (с. 13).

Обрада теме „Супстантивизација као творбени процес и именице неименичких деклинација у руском и српском језику“ има као окосницу *три основна задатка*: 1. Издвојити у оквиру разматраног корпуса све забележене случајеве супстантивизације и утврдити степен заснованости ове појаве посебно у руском а посебно у српском језику. 2. Испитати анализирани лексичке јединице са семантичког и граматичког аспекта на конфронтативном руско-српском плану из синхроне перспективе уз историјске коментаре тамо где је то релевантно за семантички опис и опис типолошких разлика. 3. Испитати проблематику преводне еквиваленције супстантивата на руско-српском и српско-руском плану са творбеног, семантичког и стилистичког аспекта, проблеме превођења који из тога проистичу, као и заступљеност супстантивизираних речи у руском и српском. Ова три задатка истраживања кандидаткиња је остварила кроз два централна поглавља рада који се односе на испитивање супстантивизације као творбеног поступка, лексема које настају као резултат овог начина творбе у оба језика као и на утврђивање еквивалената са творбеног, морфолошког, лексичко-семантичког и стилистичког аспекта.

Грађу при изради докторске дисертације чинила су књижевна дела на српском језику: (1) романи „На Дрини ћуприја“ и „Травничка хроника“ Иве Андрића и њихови преводи (превод Т. Вирте, односно М. Волконског); (2) романи „Сеобе“ и „Друга књига сеоба“ Милоша Црњанског и њихов превод на руски језик (оба романа преведена су на руски језик под једним заједничким насловом Переселение, превод И. Дорбе) и Роман о Лондону истог аутора (превод Т. Вирте и Т. Попове), (3) роман „Руски конзул“ Вука Драшковића и његов превод на руски (превео Иља Числов); од литературе на руском језику, роман „Подросток“ Ф. М. Достојевског у преводу М. и Р. Маројевића „Дечко“, (4) затим роман Б. Пастернака „Доктор Живаго“ и његов превод на српски (превела Олга Влатковић), (5) роман М. Булгакова „Мастер и Маргарита“ и превод овог романа на српски (превела Злата Коцић), (6) романи Л. Н. Толстоја „Воскресение“ и „Анна Каренина“ и преводи ових романа (превео Виктор Димитријев, односно Зорка Велими-

ровић). С обзиром на посебне аспекте рада, примарне изворе представљали су поетски и новински текстови, као и Устав Републике Србије, односно Руске Федерације, фразеолошки речници више аутора (на руском језику А. И. Молотков (ред.), И. В. Федосов, А. Н. Лапицки; на српском језику Ђ. Оташевић и Ј. Матеша), затим речници и збирке пословица В. П. Жукова односно Вука Караџића. Као допунски корпус за истраживање су коришћени: (1) *Граматички речник руског језика* А. А. Зализњака и (2) *Обратни речник српског језика* М. Николића.

У раду су примењивани, у складу с одговарајућим посебним аспектима анализе, различити *посебни методи*: метод синхроног описа, метод интерпретационе анализе, метод концептуалне анализе и метод конфронтативне анализе на творбено-семантичком и формалнограматичком плану, као и компаративно-историјски метод.

Историјат питања је представљен кроз преглед три граматике руског језика писаних на српском језику: В. Николић – *Грамматика руског језика (фонетика и морфологија)*; Р. Маројевић – *Грамматика руског језика*; Б. Тошовић – *Руска грамматика у поређењу са српскохрватском*. Све три граматике се одликују различитим степеном употређивања руског и српског језика, а у различитој мјери су заступљени супстантивизирани облици у њима.

3. Кандидаткиња је у раду описала, а у закључном поглављу његовом (с. 307–320) систематизовала и упоредила, супстантивизацију као творбени процес и творбено-семантичке одлике супстантивата у два језика те њихове творбене базе и деклинациону, лексичко-семантичку, функционалностилску и фразеолошку припадност у руском и српском језику.

У првом делу закључка кандидаткиња констатује да је статус транспозиције уопште, а самим тим и супстантивизације као њеног подтипа, неуједначен.

(а) »Морфолошко-синтаксичка творба један је од најоспораванијих творбених поступака у савременој дериватологији. Неки научници су јој оспоравали статус самосталног творбеног поступка, па самим тим и постојање продуката овог творбеног поступка, јер су сматрали да се ради само о способности придевских речи да врше функције именица. Затим, дуго су се водиле дебате о томе шта условљава овај процес, да ли њиме уопште настају нове речи или се придевске речи само налазе у улози „замене“ за именицу« (с. 307).

(б) О питању творбених база супстантивата, закључује кандидаткиња, постоји већа сагласност: најпродуктивнији у оба језика су придеви у ужем смислу (с. 311), заменице и бројеви (с. 312). Мало је другачија ситуација када се ради о супстантиватима насталим на бази придева партиципског порекла. У руском језику творбену базу супстантивата могу чинити све четири партиципске форме – партицип актива садашњи и прошли и партицип пасива садашњи и прошли. У српском језику постоје само два глаголска придева, радни и трпни, и од обе форме се могу образовати супстантивати, мада се у улози творбене основе чешће среће трпни облик. Супстантивизација партиципских облика у руском језику је далеко фреквентнија него у српском (с. 312).

(в) Творбена база супстантивата је у директној вези са парадигматским карактеристикама с обзиром на то да новонастале речи задржавају систем флексија своје мотивске основе. Тако, у зависности од творбене базе, супстантивати могу припадати придевској, заменичкој, мешовитој или нултој деклинацији. Именице које су настале на придевској бази, али су временом, поред значења, промениле и тип парадигме и тиме апсолутно прешле у категорију именица, попут *млада* (кад се ова реч мења по именичкој деклинацији), *добро*, *зло*, *благо*, у овом поглављу нису истраживане јер нису улазиле у ужи предмет кандидаткињиног истраживања – именице неименичких деклинација (с. 313).

(г) »Разматрали смо«, наставља кандидаткиња, »супстантивате још са једног аспекта – значењског. Семантика супстантивата које смо забележили у истраживаној грађи била је главни критеријум за поделе на одређене лексичко-семантичке групе

(ЛСГ). У овом сегменту компарирања уочене су велике разлике у заступљености и фреквентности појединих ЛСГ супстантивата на руско-српском плану (с. 313).

(д) Стилске карактеристике супстантивата су, поред дериватолошких, парадигматских и семантичких, још један од разматраних аспеката и још један критеријум за класификацију супстантивата. Поглавље које је посвећено овом аспекту даје анализу супстантивата кроз призму заступљености, карактеристичности или фреквентности супстантивата као категорије у сваком од функционалних стилова појединачно. У складу са потребама, сврхом и циљевима комуникације, који се разликују од стила до стила, кандидаткиња је дошла до закључка да је највећи број супстантивата функционално маркиран — највећи проценат супстантивата припада колоквијалном стилу. Овакви резултати нису били изненађујући с обзиром на то да је економисање језичких средстава, које највише долази до изражаја у разговорном стилу, поред неких других вањјезичких фактора, један од главних узрока настанка супстантивата (с. 314).

У другом делу закључка кандидаткиња истиче неке нове моменте које је њено истраживање показало. Значај једног оваквог истраживања вишеструк је услед његове компаративно-конфронтативне природе. Теоријска литература на руском језику на ову тему је прилично обимна, па се значај рада на овом пољу огледа у прикупљању, класификовању и систематизацији грађе. Што се супстантивизације на српском језику тиче, корист је вишеструка јер супстантивизација као тип творбе није детаљније разматрана у домаћој литератури – део овог истраживања који се тиче парадигматских особености супстантивата, које досад нису систематски обрађиване, представља одређену новину.

Практична вредност једног оваквог истраживања огледа се, пре свега, у могућности коришћења забележеног материјала у настави из области морфологије, лексикологије, творбе или стилистике руског језика. Затим, прикупљени материјал би могао бити почетак настанка речника супстантивата, што једнојезичних, што руско-српских, а тренутно не постоје ни једни ни други. Теоријски материјал и изнети закључци могли би чинити структуру неког универзитетског уџбеника на ову тему.

Научни руководиоца при изради докторске дисертације био је др Радмило Маројевић, редовни професор.

4. Докторска дисертација која је била предмет овог извештаја урађена је, и са фактичког и са методолошког становишта, и са аспекта дериватологије и са аспекта теорије превођења, и као рад из русистике и као прилог србистици — прегледно, с познавањем и предмета, и литературе, и научних дисциплина које се тим предметом баве, али и с несумњивим талентом, уз добар и прецизан стил излагања. Нека конкретна питања, међутим, захтевају даљу дискусију и прецизирање, што ће се једним делом остварити на одбрани тезе, али и у даљим истраживањима на ширем корпусу, што ће кандидаткиња несумњиво наставити. За та даља истраживања, њена и свих других, овај рад ће бити свакако једно од полазишта.

На основу изнетог прегледа рада и ове оцене Комисија предлаже Већу да рукопис под насловом *Супстантивизација као творбени процес и именице неизменичких деklinација у руском и српском језику* кандидата ЈЕЛЕНЕ Б. ЛЕПОЈЕВИЋ прихвати као докторску дисертацију и да кандидата позове на јавну одбрану рада.

С поштовањем,

КОМИСИЈА:

Др Радмило Маројевић, ред. проф., с. р.

Др Ана Пејановић, ванр. проф. Филозофског факултета у Никшићу (Универзитет Црне Горе), с. р.

Др Божо Ћорић, ред. проф., с.р.